

JOURNAL OF ART AND DESIGN RESEARCHES
SANAT ve TASARIM
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

BİLGİ VE DEĞER DÜNYASINDA MİMARLIK; MANANIN TAŞLAŞMASI*

ARCHITECTURE IN THE WORLD OF KNOWLEDGE AND VALUE; PETRIFICATION OF MEANING

Şehnaz CAMCI, Ceyhun ŞEKERCI

Gönderim Tarihi: 16.10.2021

Kabul Tarihi: 31.01.2022

Öz Abstract

Mimari, mekânı meydana getiren malzemelerin; ahşabın, demirin, taş ve daha fazlasındaki ahengin inşasıdır. Mimaride ahengi yaratmak malzemeyi tanımak, malzemenin özündeki ahengi anlamak ve bu bilinçle malzemenin; varlığın bütünlüğünü kavramak gerektiğinden hareketle bu çalışmada, mimarinin güçlü ve somut sembollerinden biri olan taş ve ona işlenen düşünce dünyasının mimarideki yeri ve önemi ele alınmıştır. Çalışmada izlenen yol taşa muameleleri ve taşa işledikleri düşünceler yönünden birbirinden çok farklı olan üç üslubun; Rönesans dönemi, Barok dönemi ve Türk-İslam mimarisinin incelenmesiyle ilerlemektedir. Rönesans döneminde Hristiyanlığa bir tepki olarak kullanılan taş, bütün sertliği ve keskinliğiyle kullanılmış, mimari formlar ve strüktür için belirleyici bir unsur olmuştur. Barok mimaride, taş sanatı doğaya yeniden şekil verme olarak algılanmış, abartılı dekor ve hacimler sayesinde mimari bir güç ve görkem oluşturulmaya çalışılmıştır. Türk-İslam mimarisinde tuğlanın yerini taş almış, kireçtaşı ve tüfler büyük bir ustalıklarla işlenerek cami, medrese ve han gibi binaların dış ve iç mekânlarını süslemiştir. Sonuç olarak ellerimizin olduğu kadar düşüncelerimizin de eseri olan mimari yapıtlarda taş ve onun özünü anlamak mimariye dolayısıyla kendimize, insanlığa yükleyeceğimiz anlamları da arttıracaktır. Çağdaş yapılarda kullanılan taş malzemeye işlenen düşünce ve üslup anlayışını yeniden sorgulanmasını sağlayacaktır. Bu sayede taşa işleyeceğimiz mananın taştaki mana ile bütünleşmesi mimari yapıyı daha da yüceleştirecektir.

Anahtar Sözcükler: Bilgi, Değer, Taşlaşma, İdeoloji, Mimarlık

Architecture, the materials that make up the space; it is the construction of wood, iron, stone and more. To create harmony in architecture, to recognize the material, to understand the harmony at the core of the material, and with this consciousness, to understand the material; Since it is necessary to comprehend the integrity of existence, this study focuses on the place and importance of stone, one of the powerful and concrete symbols of architecture, and the world of thought processed in it. The path followed in the study is three styles that are very different from each other in terms of their treatment of stone and the thoughts they process on stone; The Renaissance period progresses with the study of the Baroque period and Turkish-Islamic architecture. The stone, which was used as a reaction to Christianity during the Renaissance, was used with all its hardness and sharpness and became a decisive element for architectural forms and structure. In baroque architecture, stone art was perceived as reshaping nature, and architectural power and grandeur were tried to be created thanks to exaggerated décor and volumes. In Turkish-Islamic architecture, bricks were replaced by stones, limestone and tuffs were processed with great skill and decorated the exterior and interiors of buildings such as mosques, madrasahs and inns. As a result, understanding the stone and its essence in architectural works that are the work of our thoughts as well as our hands will increase the meanings that we will impose on architecture and therefore on ourselves and humanity. It will re-question the understanding of thought and style processed into the stone material used in contemporary buildings. In this way, the integration of the meaning we will process into the stone with the meaning in the stone will further enhance the architectural structure.

Keywords: Knowledge, Value, Petrification, Ideology, Architecture

*Bu çalışma, 21-22 Haziran 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilen Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Uluslararası Sanat ve Tasarım Araştırmaları Kongresi çerçevesinde bildiri olarak sunulmuştur.

- **Alıntılama:** Camcı Ş., Şekerci C. (2022). Bilgi ve Değer Dünyasında Mimarlık; Mananın Taşlaşması. Sanat ve Tasarım Araştırmaları Dergisi, 3(4), 23-34.
- **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Ceyhun Şekerci, Konya Teknik Üniversitesi, csekerici@ktun.edu.tr , ORCID ID. 0000 – 0003 – 1533 – 8760.

Giriş

Günümüzde yaşanan teknolojik, sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmeler toplumların gereksinimlerini farklılaştırmıştır. Hızla gelişen, değişen ve dönüşen dünyada tasarım, yapıların zenginleşmesinde önemli rol üstlenmektedir. Bugünün ve geleceğin gereksinimlerine cevap veren, kabul gören, fark yaratan tasarımlar gereklidir. Bu da toplumların tarihi, kültürel ve sosyal değerlerinden izler taşıyan, çağın ruhunu yansıtan mimari anlayış ile mümkündür (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2019).

Antik çağdan günümüze kadar farklı birçok alanda kullanılan önemli yapı malzemelerinden biri taştır (Taşlıgil ve Şahin, 2016). Taş, kimyası ve fiziki durumu değişiklik gösteren ve rengini içindeki maden, oksit ve tuzlardan alan, çeşitli minerallerden oluşan doğal katı madde olarak tanımlanmaktadır (Çoruh ve Çaparlar, 2012).

Yapı malzemesi olarak kullanılan taş, gerek türleri gerekse kullanım alanları açısından tarihsel süreç içerisinde önemli gelişmeler sağlamıştır (Erbaş, 2011). İlk zamanlarda barınma amacıyla büyük kayaların oyulması sonucu ortaya çıkmış ve zamanla kullanım alanları farklılaşarak çeşitli medeniyetlerin izlerini günümüze kadar getirmiştir (Erbaş, 2018).

Birçok alanda kullanılan taş, düşey ya da yatay taşıyıcı eleman olarak, herhangi bir malzemenin üzerini kaplama elemanı, süsleme elemanı ve birleştirici eleman olarak kullanılmaktadır. Ayrıca dekoratif amaçlı kullanım alanları da mevcuttur. Ek olarak sert olması, iyi yalıtım sağlaması, çevreci olması, estetik kullanımı, aşınmaz oluşu ve dayanıklılığı (Çelik, 2003) nedeniyle kamu ve özel yapılar ile açık alan yapılarında da kullanımı yaygındır. Yapının önemine, işlevine, büyüklüğüne ve bulunduğu coğrafyaya göre farklı tür taştan oluşan mimari elemanlar tasarım dilini oluşturmaktadır.

Buradan hareketle bu çalışmada mimaride tasarım dilinin oluşmasında kullanılan taş ve ona işlenen düşünce dünyasının mimarideki yeri ve önemi ele alınmıştır. Ayrıca taşa muamele ve işlenen düşünceler yönünden birbirinden çok farklı olan Barok dönemi, Rönesans dönemi ve Türk-İslam mimarisinin incelenmesiyle çalışma geliştirilmiştir. Bu doğrultuda çağdaş yapılarda kullanılan taş malzemeye işlenen düşünce ve üslup anlayışını yeniden sorgulanması amaçlanmıştır.

Bu doğrultuda çalışmanın amacı, taşa muamele ve taşa işlenen düşünce yönünden birbirinden çok farklı olan üç üslubun; Rönesans Dönemi, Barok Dönemi ve İslam Mimarisi'nin incelenmesidir. Bu konunun ele alınmasındaki temel neden tarihsel süreç içerisinde taşın kullanımının, Rönesans Dönemi, Barok Dönemi ve Türk-İslam Mimarisi bütününde örneklerle incelenmesini sağlamak ve bu alanda yapılacak olan çalışmalara ışık tutmaktır.

Bu çalışmada amaca ulaşabilmek için öncelikle taşın kullanım alanları ve özellikleri değerlendirilmiş ardından Rönesans, Barok ve Türk-İslam Mimarisinde kullanılan taşlar özelliklerine ve amacına göre incelenmiştir. Taş malzemenin madenden çıkarılışı, kullanıma hazır hale getirilişi ve mimaride kullanım şekilleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Taş Sanatı ve Taşın Mimaride Kullanımı

Taş sanatı, mimarlık alanındaki gelişmelere de paralel olarak gelişen ve mimari öğelerde de sıklıkla kullanılan bir sanat dalıdır (<http://www.turkiyeninustalari.org/tr/sanat-dallari/tas-sanati>).

Taş kullanımı insanoglunun yerleşik düzene geçtiği medeniyetin ilk dönemlerinden itibaren yapı kültürünün en önemli unsurlarından biri olmuştur. Antik Çağ, Orta Çağ, Rönesans dönemi, Barok dönemi ve Türk-İslam mimarlığını biçimlendiren temel yapı malzemesi olmuştur. Sanayi devriminden sonra teknolojiyle uyumlu olarak dönüşen çağdaş mimarlıkta kimlik değiştiren ve farklı bir yapı bileşeni olarak kullanılan doğal taş, zamanla benzersiz renkleri, farklı dokuları, teknolojiyle gelişen işleme biçimleri ve yüzey işlemleri, döşeme şekilleri ve ebatlarıyla sonsuz kombinasyona açık hale gelmiştir.

Taşın mimari yapıda kullanım amaçlarını taşıyıcı, kaplama, süsleme ve agrega olmak üzere dört ana başlık altında özetlemek mümkündür. Taş, yapıda doğrudan yapı elemanı olarak, düşey/ yatay taşıyıcı elemanlar olarak, herhangi bir malzemenin üzerine kaplama elemanı olarak ya da yapının çeşitli bölümlerinde süsleme amacıyla kullanılabilir. Ayrıca taş malzeme çeşitli büyüklüklerde kırılıp elenerek ya da toz haline getirilerek harç veya sıva karışımlarında agrega olarak da kullanılabilir (MEB, 2013).

Mimaride taş-taş malzeme, yapı elemanı olarak da farklı tür ve işlevlerde kullanılmaktadır. Taş malzemenin en çok kullanıldığı yerler yapının temelleri, duvarları, avluları ve iç mekânlarıdır. Tasarımın önemine ve yerine göre taşın boyutları, türü, işlenmişlik derecesi farklılık göstermektedir (MEB, 2013).

Rönesans Dönemi ve Taş Mimarisi

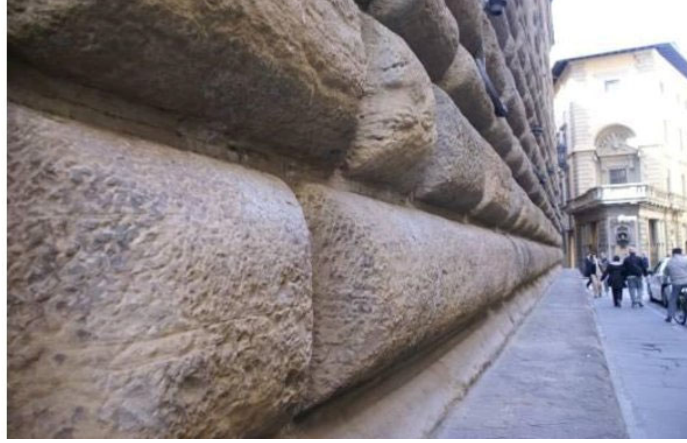
Rönesans İtalyanca “Rinascita” ya da “Rinascimento” kelimesinden türemiş olup, “yeniden doğuş” anlamına gelmektedir. Rönesans sadece resim, edebiyat, resim, bilim, teknik ve heykel alanlarında değil aynı zamanda mimari alanda da etkisini göstermiştir. Rönesans mimarisi 15.yy’da İtalya’da başlamış ve 16.yy’nin ortalarında tüm Avrupa’ya yayılarak bir sanat akımı olarak nitelendirilmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan hümanizm anlayışıyla birlikte Antik Yunan-Roma kültürü yeniden canlanmış, insancılık ve akılcılık ilkelerini önemsenmiştir. Her iki akımın etkisiyle içinde mimarlığında olduğu sanat dalları doğaya ilgi duymaya başlamıştır.

Rönesans döneminde mimari yapıların tasarımında kullanılan taş, mimari strüktür ve formlar için belirleyici olmuştur. Bu dönemde her bölgede bulunan farklı taş çeşitleri doğru şekilde kullanılarak bölgenin kendine özel mimari kimliğini çıkarılmasında önemli rol almıştır. Dolayısıyla bu dönemde malzeme en uygun ve doğru şekliyle kullanılmıştır.

Aynı dönemde kullanılan kiliselerde kullanılan senese sarı mermeri, carrara mermeri ve elba graniti gibi değerli taşlar İtalya’dan getirilmiştir. Şehirlerde yollar, taşıyıcı duvarlar, meydan alanları ve döşemelerin yapımında yerel taşlar tercih edilmiştir. Pietra Forte, Pietra Serena ve Pietra Bigia olarak sınıflandırılan kumtaşları da yapıların tasarımında kullanılmıştır. Rönesans yapılarının büyük çoğunluğunda kullanılan ve sert taş olarak adlandırılan Pietra Forte oldukça

dayanımlı özelliğe sahiptir (Görsel 1). Pietra Forte cephelerde, Pietra Serena avlularda, Pietra Bigia kaldırımlarda kullanılmıştır. Bu kullanımlarda malzemenin özellikleri dikkate alınarak tercih edilmiştir (Fratini et al., 2014).

Strüktürel durumunda işlenmesi zor olan bu taş yüzeylerinin kaba bırakılıp sadece birleşme noktalarının derzlenmesiyle kademelenme Rönesans cephelerine kimlik kazandırmıştır.

Görsel 1. Pietra Forte

Fiziksel özelliklerinden dolayı iç mekâna uygun olan, homojen ve koyu renkli görünümüne sahip Pietra Serena türü taşlar özel olarak korunmuştur. Hava koşullarının bu tür taşlara zarar vermemesi amacıyla saçak türü malzemelerle korunmaya çalışılmıştır (Fratini et al., 2014). San Lorenzo ve Santa Spirito kiliselerinin orta nefi çeviren monolit kolonlar Pietra Serena'dan yapılmıştır (Görsel 2).

Görsel 2. Pietra Serena, San Lorenzo Kilisesi'nin monolit kolonları

Pietra Serena'yı çevreleyen kısım Pietra Bigia'dan oluşmuştur. Serena'dan daha fazla dayanıklı olan taş, işlenebilirliği ve yumuşak oluşu açısından daha fazla tercih sebebi olmuştur. Birçok sokak ve meydanlarda kullanılmıştır.

Rönesans döneminin başlamasını sağlayan Mimar Brunelleschi, Roma yapılarında kullanılan taşların şekillerini ve bozulma nedenlerini inceleyip analiz etmiştir. Tortul kayadan kama ve kaldıraçlarla ayrılıp taş ocağın önüne toplanan taşlar, ocaktan çıkarıldıktan sonra istenilen boyuta getirmiştir. İnce taş işçiliği ise inşaat alanında yapılmıştır. Homojen olmayan kumtaşı çeşitleri yaklaşık iki yıl açık havada bekletilmiş, dayanıklı olmayan taşlar doğal seleksiyon yöntemiyle elenmiştir. Leon Battista Alberti, "De Re Aedificatoria" adlı eserinde taşların parlak kum partiküllerinden oluşuyorsa dayanıklı olduğunu, ince ve parlak altın damarları var ise çok yüksek dayanıma sahip olduğu ve siyah küçük noktalardan oluşuyorsa hiçbir koşulda dayanıklılığını kaybetmeyeceğini ifade etmiştir. Ayrıca yazın ocaktan çıkarılan taşın iki yıldan önce kullanılmamasını önermiştir (Fratini et al., 2014).

Taş, Rönesans şehirlerinde mimari formlar ve strüktür için belirleyici bir unsur olmuştur. Fakat bölgesel farklılıklar ve farklı taş çeşidi her bölgede farklı mimari kimliğin oluşmasını sağlamıştır. Günümüzde 500-600 yıllık Rönesans yapıtlarının ayakta durmasının sebeplerinden biri de taşın doğru yerde ve doğru şekilde kullanımı olmuştur.

Barok Dönemi ve Taş Mimarisi

Barok kelimesi İspanyolca "barucca", Portekizce "barocco" sözcüklerinden türemiş olup, düzgün olmayan garip şekilli inci anlamına gelmektedir (Turani, 2003). Bu sözcük zamanla bir taraftan anormal, abartılı, şekli bozuk, düzensiz, mantıksız (Duman Ercan, 2016) ve olağandışı kelimeleriyle birlikte kullanılırken bir taraftan da sonsuzluk ve sınırsızlığa büyük eğilimi olan, hareketli, yenilik heveslisi, çarpıcı, gösterişli ve coşkulu ifadeleriyle birlikte kullanılmıştır. Barok sözcüğü bugünkü anlamına ancak 19 yy. da ulaşmıştır. Özellikle 16. ve 18. yy'da resim, edebiyat, müzik ve mimari gibi tüm sanat dallarında yer alan bulan bir akım ya da eğilim olarak görülen barok sanatı, günümüzdeki tanımına 19.yy'da kavuşmuştur.

Barok mimarisinin ortaya çıkmasında gerek ticaret olanakları gerekse siyasi yapı etkili olmuştur. İlk olarak İtalya'da ortaya çıkan Barok mimari İspanya, Portekiz, Belçika, Almanya gibi birçok ülkeye yayılmıştır. Bu dönemde sanat doğaya yeniden şekil verme olarak algılanmış ve mimarın sanatsal yeteneği ve gücü dönemin göstergesi olmuştur. Dönemin barok mimarisi kullanılarak oluşturulan iki temel yapı türünü saray ve kiliseler oluştururken, değişik şekilleri ile manastır yapıları, büyük konaklar, olağanüstü heykeller, gösterişli duvar işlemleri, fiskiyeli havuzlar, geniş ve görkemli bahçeler, muazzam salonlar barok mimarisinin kullanıldığı alanlar olmuştur. Ayrıca kilise duvarlarındaki mitolojik işlemler dikkat çekmektedir (Bakır, 2003).

Barok mimaride, abartılı dekor ve hacimler sayesinde mimari bir güç ve görkem oluşturulmaya çalışılmıştır. Dönemin kralı için barok mimarisi kullanılarak saraylar yapılmıştır. Pariste'ki Versay Sarayı barok mimarisiyle inşa edilmiştir (Görsel 3).

Görsel 3. Versay Sarayı, Barok Mimari

Barok mimarisinde dikdörtgen hatlar yerine oval hatlar kullanılmıştır. Kiliselerde ara ara oval formlu ve geniş salonlar yer almış, pencere ve kapı üstlerinde ovalleşmeler görülmüştür. Ayrıca düz yerine eğri ve kıvrımlı çizgiler ya da alanlar kullanılmıştır. Özellikle sütunları birbirlerine bağlayan kemerlerde oval biçimler tercih edilmiş ve kemerler hem üstten hem de karşıdan kavisli olarak inşa edilmiştir. Benzer şekilde kapı, pencere ve yapıların üzerindeki alınlıklar genellikle yarım daire ya da üçgen şeklinde tasarlanmıştır.

Barok mimarisinde yer alan önemli unsurlardan biri de ışığın dinamik kullanımudur (Kılıncı ve Köksal, 2019). Mimaride yapıların iç mekânları ışıklı olup, yapıda aydınlık ve karanlık alanlarda zıtlık oluşturularak kullanılmıştır. Bu şekilde kontrast oluşumunu sağlayabilmek amacıyla çıkıntılı bölümlerin hemen yanına derin girintili bölümler yerleştirilmiştir. Ayrıca kaba ve büyük taşlar kullanarak mermer kaplı olan sıvalı bir duvardan pürüzlü bir görünüme elde edebilmeye çalışılmıştır. Ek olarak yansımalara yer verilerek ışığın üç boyutlu görünüme kavuşması sağlanmıştır.

Yapılarda altın veya altın varanlıkla kaplanmış yoğun süslemelerle zenginlik sağlanmıştır. Gerek iç mekânlarda gerekse dış mekânda abartılı süslemelere ve sonsuzluk algısı oluşturan resimlere yer verilmiştir. Armut şeklinde kubbeler ve abartılı tavanlar ön plana çıkmış, bahçe havuzlarındaki fıskiyelerde heykeller yer almıştır. Ayrıca barok mimarisinde merdivenler önemli bir yer kaplamaktadır (Eraslan, 2020). Yapıların ikinci katlarına iki taraftan açılan ve ortada birleşen merdivenler mevcuttur.

Türkiye’de Barok mimarisi kullanılarak inşa edilen yapılarda birisi Dolmabahçe Sarayı’dır (Tuğlacı, 1981) (Görsel 4).

Görsel 4. Dolmabahçe Sarayı, Barok Mimari

Barok mimarisi; kemer, sütun, frizler ve üçgen alınlıkların kullanıldığı geleneksel mimariyi reddetmez aksine yaratıcı düşünce ile bu yapıların biçimini değiştirerek hareketli bir görünüş sağlamaktadır. **Barok dönemde** plan tipleri elips ya da oval plan ile karışık geometrik şekillerden çıkarılan güç ve karmaşık plan tipleridir. Bu karmaşık geometrik formlu plan tipleri üzerinde yükselen eğrisel formlu duvarların üstleri ise genellikle, daha önce pek önemsenmeyen bir üst örtü formu olan kubbe ile örtülmüştür. Kubbenin kemerlerle ağ gibi örülmesi ve üç boyutlu teorem fikrini yansıtmaya basit bir kuraldan hareketle karmaşık bir şekle varma arayışını en aşırı bir şekilde yansıtmaktadır.

Türk-İslam Dönemi ve Taş Mimarisi

Türkler Anadolu topraklarında yaşamaya başlamasıyla birlikte kültürlerini, geleneklerini, düşünce biçimlerini, sanata bakış açılarını farklı birçok sanatsal eserde kullanmaya başlamışlardır. Orta Asya'da tuğla ile yaptıkları bezemeleri Anadolu'ya geldiklerinde taş ile bütünleştirmişlerdir. İlk olarak Divriği Kale Mescidinde tuğlaya uyguladıkları bezemeleri taşta uygulamışlardır (Özbek, 2009).

Türk mimarisi başta Anadolu olmak üzere Anadolu dışında birçok yerde etkisini göstermiştir. İlk Türk devletinden günümüze kadar ki süreçte pek çok mimari eserin olduğu bildirilmiştir. Bu eserlerin bazıları doğal faktörler, savaşlar gibi çeşitli sebeplerden dolayı izlerini kaybettiren birçok eserde günümüze kadar gelebilmeyi başarmıştır. Günümüze kadar ulaşan eserlerin büyük kısmı restore edilmiştir.

İslam mimarisini oluşturan yapılar; abideler, cami ve mescitler, kervansaraylar, su yapıları, medreseler, türbeler, sivil yapılar, şifahaneler, köşk ve saraylar, imaretler, sur, kaleler, savunma amaçlı yapılar, hamamlar, hisarlar, ribâtlar, hanlar ve köprülerdir (Bektaşoğlu, 2009).

Eski İran cami mimarisinden esinlenilerek yapılan dönemin camilerinde tavan ahşap malzemedan yapılmıştır. Bu ahşaplar çoğunlukla taş ya da ahşap malzeme ile taşınmıştır. Sivas Ulu Camii, Niksar Ulu Camii, Beyşehir Ulu Camii, Konya Alaeddin Camii (Ulu Cami) ahşap tavanlı camilere örnek olarak verilebilir. Bunların yanı sıra Bursa Ulu Camii, Silvan Ulu Camii, Divriği Ulu Camii, Kayseri Honat Hatun Ulu Camii, Niğde Alaaddin Camii, Fatih Camii, Mardin Kızıltepe Ulu Camii'de yer almaktadır. Ayrıca bu dönemde camilerin dış cepheleri oldukça eğimsiz ve düz, sade ve gösterişsiz iken, iç mekânda çini, alçı ya da taş oyma mihrapları, iyi işçiliği olan minberleri, boya ile süslü duvar ve üst örtüleri kullanılmıştır.

1399 yılında inşa edilen ve 10 metrelik kubbeleri bulunan Bursa Ulu Camii, tamamen kesme taştan yapılmıştır (Görsel 5).

Görsel 5. Bursa Ulu Camii

Türk dönemine ait Osmanlının önemli eserlerinden birisi de Fatih Camii'dir (Görsel 6). Cami, bir sıra kesme taştan bir sıra tuğla hatıllı ve dikdörtgen planlı olarak yapılmış, üzeri ahşap bir çatı ile örtülmüştür. Caminin yanındaki minaresi kesme taş kaideli, yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir. Zamanla özgün durumunu yitirse de günümüze ulaşmış bir yapı olan cami, halen kullanılmaktadır.

Görsel 6. Fatih Camii, Foça

Batı Anadolu'da yer alan İslami eserler arasında Aslanlı Camii olarak bilinen Aydınoğlu Mehmet Bey Camii yer almaktadır (Görsel 7). Ödemiş ve çevresinin önemli tarihi eserlerinden biri olan camii yapımında güney ve doğu yüzeyinde kesme taş ve mermer bloklar, kuzey ve batı yüzeylerde moloz taşlar kullanılmıştır. Caminin mimaresi ise silindirik görümlü kesme taşlardan yapılmıştır.

Görsel 7. Aydınoğlu Mehmet Bey Camii, Ödemiş

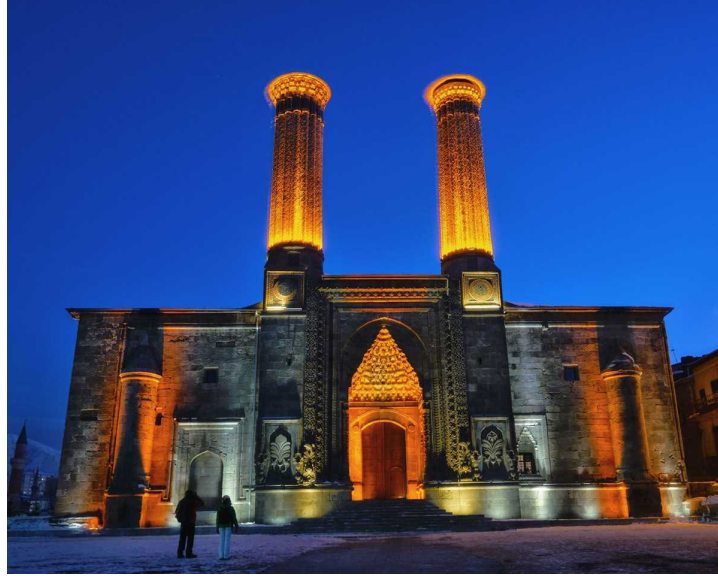
12 yy'da Anadolu'da gelişmeye başlayan medreseler eğitim amaçlı kullanılan eserler olmuştur. Medreselerin planlarında simetrik dikkati çekmektedir. Medreselerde taş oyma bezemeler duvarları süslemektedir.

Tokat Yağlıbasan Medresesi, Konya Karatay Medresesi, Kırşehir Cacabey Medresesi, İnce Minareli Medrese, Taş Medrese, Kayseri Çifte Medrese, Gevher Nesibe Darüşşifa ve Medresesi, Sivas Buruciye Medresesi, Çifte Minareli Medrese örnek olarak gösterilebilir. Sivas Buruciye Medresesi iki katlı kesme taşlardan yapılmıştır. Taş kapıdaki geometrik ve bitkisel bezemeler dışarı taşmamaktadır, yer yer yüzeyden taşan motifler de görünüşü ağırlaştırmamaktadır (Görsel 8).

Görsel 8. Sivas Buruciye Medresesi

Hatuniye Medresesi olarak bilinen Çifte Minareli Medrese Erzurum'da yer alan önemli bir Selçuklu eseridir (Görsel 9). Çifte Minareli Medrese'nin özellikle taş kapısında bulunan bezemeler, Selçuklu taş süsleme sanatındaki derinliğin ve estetik anlayışın önemli örneklerini oluşturmaktadır. Bezemelerde ağırlıklı olarak bitkisel öğeler kullanılmıştır. En çok kullanılan palmet ve rumi motiflerinin birbiriyle uyumu dikkat çekmektedir (Önkol Ertunç, 2016).

Görsel 9. Çifte Minareli Medrese, Erzurum

Ortaçağ Türk-İslam dünyasında dini ya da ticari amaçlı seyahat eden ve kervan adı verilen grupların konakladıkları mekânlara kervansaray denilmektedir (Sönmez, 2007). Ticaretin gelişmesiyle birlikte konaklama gereksiniminin artması sonucu ihtiyaç haline gelen kervansaraylar ve hanlar, genellikle iki tarafı revaklarla çevrili bir avlu ile büyük kapalı hacimden oluşur. Kervansaraylar kitabelerinde nizam, düzen, sıralama, kontrol etme, yöneltme anlamlarına gelen “ribat” kelimesiyle aynı anlamda kullanılmaktadır (Sönmez, 2007). Ayrıca kervansaray kavramı düveyre, tekke, zaviye, hankah, dergili, han, buk'a, savma'a, asitane şeklinde de kullanılmıştır.

Önce sınır boylarında askeri amaçla yapılan bu yapıların daha sonra tekke, zaviye ve hanlara dönüştüğünü bildirilmektedir. Bu yapıların başlıca olanları Pınarbaşı Han, Sarafşa Han, Akhan, Öresin Han, Ezine Pazar Han, Evdir Han, Obuk Han, Ağzıkarahan, İncirli Han, Eğridir Han, Kargı Han, Sultan Han, Eshab-ı Kehf Han, Kırkgöz Han, Şahruk Köprüsü Han, Lala Kervansarayı, Mamahatun Kervansarayı, Hacı Bekir Han şeklindedir.

Çoğu kervansaray kesme taş kaplı ve destek kuleleriyle güçlendirilmiş yüksek duvarlarıyla bir kaleyi andırmaktadır (Görsel 10). Kervansaraylarda da geometrik süslemenin yoğun olarak görülmektedir. Ayrıca yapıların kitabelerinde ayet ve hadisler yer almakta ve rumi motifler bulunmaktadır. Duvarları yontma ve mermer gibi cilalı kırmızı taşlardan yapılmış olup üzerlerinde, kalemle emsalini resmetmek imkânsız olan, nakışlar ve resimler bulunmaktadır (Sönmez, 2007).

Görsel 10. Sultan Hanı

Sonuç ve Öneriler

İnsanların yaratıldığı günden bugüne en önemli ihtiyaçlarından biri barınma ihtiyacı olmuştur. İlk zamanlarda, çeşitli tehlikelerden korunmak için ağaç kovukları ve mağaralarda yaşayan insanlar daha sonra kendilerine barınaklar inşa etmeye başlamış ve böylece ilk şehirler de ortaya çıkmıştır. Arkeolojik araştırmalar, bu yapılarda ne gibi bir inşa malzemesinin kullanıldığını ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmalara göre yapı temellerinde taş malzeme görülürken duvarlarda toprak malzeme tercih edilmiş, örtü malzemesi olarak ise ahşap malzeme kullanılmıştır.

Dönemlerin mimarileri incelendiğinde her dönemin sosyal, kültürel yapısının yansıdığı görülmektedir. Uygarlıkların kendi kültürlerinin yansıması, diğer kültürlerle olan etkileşimler mimari eserlerde de görülmektedir. İnsan eli ile inşa edilen ilk yapılarda taş malzemenin temellerde kullanılması, taşın sağlamlığı ile açıklanabilmektedir. Yapının toprak ile buluştuğu nokta olan temeller ne kadar sağlam olursa yapı da o kadar dayanıklı olacaktır.

Rönesans döneminde Hristiyanlığa bir tepki olarak kullanılan taş, bütün sertliği ve keskinliğiyle kullanılmış, mimari formlar ve strüktür için belirleyici bir unsur olmuştur. Bu dönemde taşın doğru yerde ve doğru şekilde kullanımı bölgeler arası farklı mimari kimliğin oluşmasını sağlamıştır. Strüktürel durumunda işlenmesi zor olan bu taş yüzeylerinin kaba bırakılıp sadece birleşme noktalarının derzlenmesiyle kademelenme Rönesans cephelerine kimlik kazandırmıştır.

Barok mimaride, taş sanatı doğaya yeniden şekil verme olarak algılanmış, abartılı dekor ve hacimler sayesinde mimari bir güç ve görkem oluşturulmaya çalışılmıştır. Barok mimarisi; kemer, sütun, frizler ve üçgen alınlıkların kullanıldığı geleneksel mimariyi reddetmez aksine yaratıcı düşünce ile bu yapıların biçimini değiştirerek hareketli bir görünüş sağlamaktadır.

Türk-İslam mimarisinde kireçtaşı ve tüfler büyük bir ustalıkla işlenerek cami, medrese ve han gibi binaların dış ve iç mekânlarını süslemiştir. Türk mimarisinde tuğlanın yerini taş almaya başlamıştır.

Sonuç olarak ellerimizin olduğu kadar düşüncelerimizin de eseri olan mimari yapılarda malzemeyi; taşı ve onun özünü anlamak mimariye dolayısıyla kendimize, insanlığa yükleyeceğimiz anlamları da arttıracaktır. Çağdaş yapılarda kullanılan taş malzemeye işlenen

düşünce ve üslup anlayışını yeniden sorgulanmasını sağlayacaktır. Bu sayede taş işleyeceğimiz mananın taştaki mana ile bütünleşmesi mimari yapıyı daha da yüceleştirecektir.

Kaynaklar

- Çelik, MY. (2003). Dekoratif doğal yapı taşlarının kullanım alanları ve çeşitleri. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, 42(1), 3-15.
- Çoruh, H. & Çaparlar, A. (2012). Yaşayan el sanatları ve sanatkârlarıyla Hatay, 93.
- Bektaşoğlu, M. (2009). Anadolu'da Türk İslam Sanatı. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları. Başak Matbaacılık. Ankara.
- Bakır, B. (2003). Mimaride Rönesans ve Barok, Osmanlı Başkenti İstanbul'da Etkileri, Nobel Yayınevi; Ankara.
- Duman Ercan, Y. (2016). Antikçağ Barok Sanatın Avrupa Barok Sanata Yansıması. Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü. Yüksek Lisans Tezi. Denizli.
- Erarslan, A.G. (2020). Ottoman Baroque Architecture. Turkish Baroque, (Advances in Scientific Research: Engineering and Architecture). (Ed. Ilia Chrissyov, Viliyan Krystev, Recep Efe, Abd Alla Gad). Basım sayısı:1, Kliment Ohridski University, 304 -342. ISBN:978-954-07-5047-7.
- Erbaş, İ. (2018). Taş ve taş yapı kültüründe değişim ve dönüşüm. *ATA Planlama ve Tasarım Dergisi*, 2(1), 29-37.
- Erbaş, İ. (2011). Mimariye can veren taş. V. Uluslararası Taş Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Antalya.
- Önkol Ertunç, Ç. (2016). Anadolu Selçuklu Dönemi Süsleme Şeritlerinde Tezyinat. *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (5), 114-131.
- Kılınc, M. & Köksal, S. (2019). Barok dönem resimlerinde kullanılan ışık tekniklerinin günümüz sinema filmlerine yansıması: kış uykusu örneği. *ARTS: Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1, 19-30.
- Özbek, Y. (2009). Anadolu Türk mimarisinde taş süsleme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 7(14), 141-169.
- Taşlıgil, N. & Şahin, G. (2016). Yapı malzemesi olarak kullanılan türkiye doğal taşlarının iktisadi coğrafya odağında analizi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 33, 607-640.
- Türkiye'nin Ustaları. <http://www.turkiyeninustalari.org/tr/sanat-dallari/tas-sanati>, Erişim Tarihi: 01.08.2021
- Sönmez, S. (2007). Ortaçağ Türk ve İslam dünyasında kervansaraylar (Hanlar-Ribatlar). *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 0(15), 270-296.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı (MEB). (2013). İnşaat Teknolojisi Taşın Mimaride Kullanımı, Ankara, 5. http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/programlar/insaat/tas_restorator-moduller/MODUL%202_TASIN%20MIMARIDE%20KULLANIMI.pdf erişim tarihi: 20 Mayıs 2021.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2019). Tarihten Referans Alan Kamu Binaları Tasarım Rehberi, Ankara. https://webdosya.csb.gov.tr/db/yapiisleri/menu/tarihten-referans-alan-kamu-binalari-tasarim-rehberi-bolum-1_20190521051042.pdf. Erişim tarihi: 20 Mayıs 2021.
- Tuğlacı, P. (1981). Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İnkılap ve Aka Yayınları, İstanbul.
- Turani, A. (2003). Dünya Sanat Tarihi, İstanbul; Remzi Kitabevi.
- Fratini, F., Pecchioni, E., Cantisani, E., Rescic, S., Vettori, S. Pietra Serena:the stone of the Renaissance. Geological Society, London, Special Publications, 2014.

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1. <https://it.wikipedia.org/wiki/Pietraforte> , Erişim tarihi: 12.07.2021.
- Görsel 2. https://tr.wikipedia.org/wiki/Pietra_serena , Erişim tarihi: 13.07.2021.
- Görsel 3. <https://www.muzebileterleri.com/bilet/fransa/paris/versay-sarayi/> , Erişim tarihi: 14.07.2021.
- Görsel 4. <https://www.millisaraylar.gov.tr/saraylar/dolmabahce-sarayi> , Erişim tarihi: 15.07.2021.
- Görsel 5. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/bursa/gezilecekyer/bursa-ulu-cami> , Erişim tarihi: 18.07.2021
- Görsel 6. <https://www.izmirdergisi.com/tr/mimari/2936-foca-nin-turk-donemine-ait-eseri-fatih-camii> , Erişim tarihi: 24.07.2021.
- Görsel 7. https://tr.wikipedia.org/wiki/Ayd%C4%B1no%C4%9Flu_Mehmet_Bey_Camii , Erişim tarihi:22.07.2021.
- Görsel 8. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/sivas/gezilecekyer/burucye-medreses> , Erişim tarihi: 18.07.2021.
- Görsel 9. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/erzurum/gezilecekyer/cifte-minareli-medrese> , Erişim tarihi: 01.08.2021.
- Görsel 10. <https://www.selcuklumirasi.com/architecture-detail/tuzhisar-sultan-hani> , Erişim tarihi: 08.08.2021.